

HUKUKİ YÖNDEN KARŞILIKSIZ ÇEK KAVRAMININ ANALİZİ

Ali Sedat ULUĞ¹

Received Date (Başvuru Tarihi): 02/09/2020

Accepted Date (Kabul Tarihi): 23/09/2020

Published Date (Yayın Tarihi): 15/12/2020

ÖZ

Anahtar Kelimeler

Çek,
Karşılıksız Çek,
Keşideci,
Lehtar,
Muhatap

Karşılıksız çek keşide edilmesi ile ilgili olarak 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda ve 5941 sayılı Çek Kanunu'nda çeşitli düzenlemeler vardır. Ticari hayatın vazgeçilmezi olan çek uygulaması zamanla birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu sorunların çözümü amacıyla ilk olarak 1985 yılında 3167 sayılı "Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun" yürürlüğe konulmuş, ancak zaman içerisinde birçok kez değişikliğe uğramıştır. Daha sonra, 2009 yılı sonunda 5941 sayılı yeni "Çek Kanunu" ile 3167 sayılı Kanun tüm geçici maddeleri ile birlikte yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak, 15.7.2016 tarihinde 6728 Sayılı "Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"la 5941 sayılı Kanun'da da değişiklikler yapılmıştır. Yapılan değişikliklerle, alışlagelmiş birtakım uygulamalar yürürlükten kaldırılmış, karşılıksız çek keşide edilmesi halinde yapılması gerekenlerle ilgili birtakım boşluklar meydana gelmiştir. Bu kapsamda ise bu makalede Türk Hukuk'unda karşılıksız çek kavramı ile ilgili süreçlerin analizi hedeflenmiştir.

THE ANALYSIS OF THE DISHONORED CHEQUE CONCEPT

ABSTRACT

Keywords

Cheque,
Dishonored Cheque,
Drawer,
Beneficiary,
Drawee,

The Turkish Commercial Code No. 6102 and the Cheque Law No. 5941 contain various provisions related to issuance of a dishonored cheque. The practice "issuance of cheques", which is indispensable for business life, brought with it many problems in the course of time. To the end that these problems are resolved, the Law No. 3167 "On the Regulation of Payments by Cheques and the Protection of Cheque Holders" was first put into force in 1985; however, the Law was amended for many times in the course of time. Afterwards, the Law No. 3167, including all the temporary articles thereof, was repealed by the new "Cheque Law" No. 5941 at the end of 2009. However, amendments were also made to the Law No. 5941 by the Law No. 6728 "On Making Amendments to Certain Laws for the Purpose of Improvement of the Investment Environment" on 15.7.2016. By these amendments, a number of conventional practices were repealed, and a number of gaps occurred in relation to the actions necessary to be taken in case of issuance of a dishonored cheque. In this context, this article aims to analyze the processes related to the dishonored check concept in Turkish Law.

Citation: Uluğ, A.,S., (2020), Hukuki Yönden Karşılıksız Çek Kavramının Analizi, ARHUSS, (2020), 3(2):350-372.

¹ Dr. Ankara 20. Noteri, alisedatulug@yahoo.com, Haliç Üniversitesi

1. GİRİŞ: KARŞILIKSIZ ÇEK KAVRAMI

1.1. Genel Olarak

Çekin, ödenmek üzere muhatap bankaya ibrazında, karşılıksız çıkması bütün hukuk sistemlerinde, üzerinde önemle durulan bir husustur. Meselenin, özellikle Ceza Hukuku ve Ticari Senetler Hukuku yönünden ciddi sonuçları vardır. Çek Kanunu ile, Türk Ticaret Kanunu'ndaki düzenlemeyle yetinilmeyip, bir taraftan bankalara, diğer taraftan tanzim edip verdiği çek karşılıksız çıkan kimseye, bir takım görev ve mükellefiyetler yüklenmiştir (Özta, 2016: 294).

Karşılıksız çek, Çek Kanunu'nda, (m.3- (2)) "Karşılıksızdır" işlemi, muhatap bankanın hamile kanunen ödemekle yükümlü olduğu miktarın dışında, çek bedelinin karşılanamayan kısmıyla sınırlı olarak yapılır, şeklinde ifade edilerek, "yeterli karşılığı bulunmaması nedeniyle kısmen de olsa ödenmeyen çek" olarak tarif edilmiştir.

TTK. m. 783/3'te de, " Muhatap nezdinde karşılığı kısmen veya tamamen bulunmayan bir çek düzenleyen kişi, çekin karşılıksız kalan bedelinin....." demek suretiyle karşılıksız çeki karşılığının "kısmen veya tamamen" bulunmamasına bağlamıştır.

Karşılıksız bir çekten bahsedebilmek için çekin Ticaret Kanunu'na göre zorunlu tüm unsurları haiz bir çek niteliğini taşıması zorunludur. Çek üzerinde belirtilmiş olan hesapta, ibrazında bankanın yasal yükümlülüğünün dışında çek tutarını karşılayacak miktarda para yoksa çek karşılıksızdır. Hesap sahibinin aynı bankanın başka şubelerinde ve hatta aynı şubesinde yeterince parasının bulunması, çeki karşılıksız olmaktan kurtaramayacaktır (Reisoğlu, 2011; 260).

İlke olarak karşılıksızlık, üzerine çek keşide edilen hesapta, çekin ibrazı anında çek bedelini ödemeye yetecek oranda bir nakit veya kredinin bulunmaması halinde gündeme gelecektir. Ancak kanaatimizce şeklen geçerli, süresinde ve yetkili hamil tarafından ibraz edilmiş bir çekin hesapta karşılığının bulunmasına rağmen, bu karşılığın örneğin hesap üzerinde bir haczin veya ihtiyati tedbir kararının varlığı, hesabın banka lehine rehnedilmiş olması gibi nedenlerle ödenmemesi halinde de, özellikle hukuki sorumluluğun ve hamilin başvurma hakkının doğumu açısından çekin karşılıksız kaldığının kabul edilmesi gerekir (Ülgen vd., 2015: 277).

1.2. Çeke Karşılıksız Şerhi Düşülecek ve Düşülmeyecek Haller

Bir senedin “hukuken karşılıksız çek” olarak nitelendirilebilmesi için her şeyden önce o senedin Türk Ticaret Kanunu’nun 780-782. maddeleri uyarınca çek hükmünde sayılması gerekir. Nitekim, bir senedin Türk Ticaret Kanununun öngördüğü zorunlu veya alternatifli zorunlu unsurlardan birisini dahi hiç ya da kanun koyucunun öngördüğü şekilde taşımayarak “çek” hükmünde sayılmadığı durumlarda “ karşılıksız çek” söz konusu olmaz. Bu gibi durumlarda, muhatap banka, ödenmeme nedeni olarak senedin üzerine karşılığının bulunmamasını değil, unsurlardan birinin eksikliğini yazmalıdır (Bozer vd., 2016: 385).

Bir çekin çeşitli sebeplerle ödenmediği görülür.

- (1) - Ödenmek üzere ibraz edilen senedin, Türk Ticaret Kanunu’nda öngörülen (TTK 780, 781) “şekil şartlarını” ihtiva etmemesi halinde, muhatap bankaca ödenmeyeceği tabidir. Aksi takdirde, banka, yaptığı ödemeyi, keşidecinin hesabına borç kaydedemez.
- (2) - Çeki ibraz eden kimsenin, “yetkili hamil olmadığının anlaşıldığı” hallerde, muhatapın, bir ödemede bulunmaması gerekir.
- (3) - Senet üzerindeki “imzanın, keşideciye ait olmadığını tespiti” halinde çek ödenmez.
- (4) - İbraz edilen çekin, “sahte veya tahrif edilmiş bulunduğu” anlaşılırsa, ödenmemesi gerekir.
- (5) - Çekle işleyen “hesap üzerinde rehin bulunması” halinde, çekin ödenmesi söz konusu olmaz.
- (6) - Çekle işleyen “hesap üzerine haciz konulmuş bulunması” halinde de, ödenmesi mümkün değildir.
- (7) - Çekin ödenmemesi hususunda, mahkemece verilmiş “ihtiyati tedbir kararı” (ödemenin men’i) mevcutsa, ödeme yine mümkün değildir.
- (8) - Çek hamilinin, “ çeke dayanan alacak hakkı üzerine haciz konulmuş bulunması” halinde, ödeme yapılamaz.
- (9) - Çekin, muhatap bankanın, hesabın işlediği şubesinden başka bir şubesine ibraz edilmesi sebebiyle, “imza kontrolünün yapılamaması” halinde, çekin geçerliliğinde şüpheye düşen bankanın ödemedenden kaçınması mümkündür.
- (10) - Çek bedelinin “yabancı para” ile gösterildiği ve çek üzerinde de “aynen ödeme” kaydının bulunduğu bir durumda, çekle işleyen hesap döviz hesabı değilse, muhatap bankanın ödeme yapmaması mümkündür.

- (11) - “Çizgili çekin ödenebilmesi için gerekli şartlar” mevcut değilse, muhatap bankanın ödemedede bulunmaması icap eder (TTK 804/4).
- (12) - Çek, “ibraz süresi geçtikten sonra” muhatap bankaya ibraz edilirse, karşılık bulunsa bile, ödeme yapılmayabilir (TTK 799/2).
- (13) - Keşidecinin “caymış bulunması”, ibraz süresi geçtikten sonra kesin surette bağlayıcı olduğundan (TTK 799/1), böyle bir durumda, muhatapın ödeme yapmaması icap eder.
- (14) - “Çek anlaşması yoksa”, banka çeki ödemez.
- (15) - Çekin kısmen veya tamamen karşılıksız çıkması da mümkündür. Ödeme, bu halde de, kısmen veya tamamen gerçekleşmeyecektir.

Yukarıda üzerinde durduğumuz hallerde, duruma göre, muhatap bankanın Çek Kanunu’nun 3’üncü maddesi dolayısıyla mevcut sorumluluğunun neticesi olan ödeme konusu , tamamen başka bir husustur (ÇK 3/3 a, b) (Özta, 2016).

1.3. Hesaba Yetkisiz Temsilci veya Üçüncü Kişiler Tarafından Çekilen Çeklerin Karşılıksız Sayılması

Borçlar Kanunu hükümlerine göre (BK. m. 38) yetkisiz temsilcinin veya yetkisini aşan temsilcinin taahhütleri askıdadır. Temsil edilen icazet verdiği takdirde yetkili temsil durumu ortaya çıkar ve çek taahhüdü temsil yetkisi vereni bağlar. Aksi takdirde yetkisiz temsilcinin kendisinin borç altına girmesi söz konusu olmaz. Buna karşılık kendisini yetkili temsilci olarak tanıtan kişi, temsil edilen adına taahhüdün geçersizliği nedeniyle, karşı tarafın zararını ödemek zorunda kalır (BK m.39). Kambiyo senetlerinde bu kuralın bir istisnası bulunmaktadır (Reisoğlu, 2011; 53). Bir çeki temsilci sıfatıyla imzalayan, ancak buna yetkisi olmayan veya yetkisini aşan keşideci (TTK md.730 Nr. 3, 590), tüzel kişi tarafından icazet verilmez ise bu çekten ötürü bizzat kendisi sorumlu olur (6102 s. TK m. 818/c, TK m. 677-678).

TTK 590. maddeye göre; çeki temsilci sıfatı ile imzalayan çekten bizzat sorumlu olduğundan, oysa çek hesabı başka bir kişi adına açılmış bulunduğu- hesapta karşılık bulunsa da- karşılıksız işlemi görecektir (Reisoğlu, 2011; 266).

Yasal düzenlemeye göre, ehliyetsiz kimselerin düzenlediği çekler kural olarak geçersiz ve ödenmemeleri halinde karşılıksızlık söz konusu olmaz. Ancak imzaların bağımsızlığı kuralını getiren TTK’nın 589. maddesi (6102 S. Kanun m. 677), gereğince, tedavüle çıkarılan bir çekte, keşidecinin ehliyeti bulunmasa dahi cirantaların ve onların lehine aval verenlerin sorumlulukları devam eder (Kaçak, 2008: 152)

Yetkisiz temsilci, bizzat kendisi çek çekmiş duruma girdiğinden, ancak çekle işleyen hesap kendisine ait olmadığından, geçerli bir çek bulunması ve süresinde muhatap bankaya ibraz edilmesi halinde çeki “karşılıksız” kaydı düşülerek, çek hamile iade edilecektir (Eriş, 2004: 86).

1.4. Çekin Karşılığı Olsa Dahı Muhatap Bankanın Ödeme Yükümlülüğünün Bulunmaması

Çekin karşılığı banka hesabında bulunsa ya da geçerli bir çek olsa dahi, Türk Ticaret Kanunu’nda ve diğer yasalarda düzenlenen bazı durumlarda muhatap bankanın ödeme yükümlülüğü yoktur. Böyle bir durumda, banka çeki öderse, keşideciye rücu imkanı da bulunmamaktadır.

a. İbraz Süresi Geçtikten Sonra Çekin İbrazı

Çek için belirlenen ibraz süreleri, bir zamanaşımı süresi değil bir hak düşümü süresidir. Bu nedenle, süresinde muhataba ibraz edilmeyen çeklerle ilgili olarak hamil tüm sorumlulara, hatta çeki düzenleyene karşı dahi kambiyo hukukuna dayalı başvuru hakkını kaybeder (TTK m.808).

TTK m. 799/2’ye göre, çekten cayılmamışsa, muhatap, ibraz süresinin geçmesinden sonra da çeki ödeyebilir.

Öderse, keşideciye rücu – hesaptan düşme imkanı- aynen ibraz süresi içinde olduğu gibi devam etmekte; buna karşılık, çeki ödemezse ne hamile ne de keşideciye karşı sorumlu olmamaktadır (Reisoğlu, 2011: 267).

Bankanın ibraz süresi geçtikten sonra ne kadar süre ödeme yetkisinin devam edeceği konusunda iki görüş bulunmaktadır.

Birinci görüşe göre, TTK 726. maddesindeki zamanaşımı süresi göz önünde tutulmalı, bankanın yetkisi 6 ay ile sınırlı olmalıdır (6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu m. 814’te bu süre üç yıl olarak düzenlenmiştir).

İkinci görüşe göre, TTK 726. madde çeklerin süresinde ibrazı halinde zamanaşımını düzenlemektedir. Bankanın çeki ödeme yetkisi keşideci tarafından geri alınmadığı sürece devam edecektir. Meğer ki çek sözleşmesi sona ermiş olsun. (Reisoğlu, 2011: 267).

b. Çekten Cayma

Borçlar Kanunu’nun 559’uncu maddesinin 2’nci fıkrasına göre, muhatap, havaleyi kabul ettiğini bildirinceye kadar, havale eden, havaleden cayabilir. Buraya kadar defalarca belirttiğimiz gibi, çekte, kabul söz konusu değildir. O halde, bu durumdan

çıkarılabilecek normal sonuç, çekte, keşidecinin, havaleden vazgeçtiğini her zaman muhataba bildirebileceğidir. Ancak, hemen belirtelim ki, böyle bir sonuç, bir ödeme vasıtasının sahip olması gereken tedavül emniyeti yönünden büyük ölçüde mahzurludur. İşte bu gerekçeyle, meselenin halli, Borçlar Kanunu'nun 559'uncu maddesine bırakılmamış, Türk Ticaret Kanunu'nun 799'uncu maddesinde özel olarak düzenlenmiştir (Öztaş, 2016: 310).

Çekten cayma, keşidecinin muhatap bankaya verdiği, çekin ödenmemesi yönünde bir talimat, başka bir deyişle, bankaya tanınmış bulunan çeki ödeme yetkisinin keşideci tarafından geri alınmasıdır. Çekten cayma dayanağını, keşideci, yani çek hesabının sahibi ile banka arasındaki çek sözleşmesinde bulur. Çek lehtarını ve hamillerini korumak amacıyla TK, keşidecinin, muhataba vermiş olduğu, çeki ödeme yetkisini her zaman geri alabilmesini uygun görmemiş, bu yetkinin ibraz süresi sona erdikten sonra kullanılabilmesine olanak sağlamıştır. Bu kural, TK m. 711'de (6102 s. TK m. 799/1) "Çekten cayma, ancak ibraz müddeti geçtikten sonra hüküm ifade eder" şeklinde yer almıştır. Anılan hükümde kullanılan "çekten cayma" terimi ile bankanın ödeme yetkisinin geri alındığı kastedilmemektedir. Çünkü -anılan hüküm uyarınca- çekten cayılmasına rağmen, çek ciro edilebilmekte, ciro fonksiyonlarını ifa etmekte, çekin içerdiği cirolar ve diğer kambiyo kayıtları ve dolayısıyla müracaat hakları (TK m. 720 vd) varlıklarını sürdürmektedirler (Poray-Tekinalp, 2013: 324).

Çek Kanunu m. 3/1'e göre muhatap banka (ibraz süresi içerisinde) ibraz edildiği anda karşılığı bulunan çeki ödemekle yükümlüdür. Buna karşılık ibraz süresinin sona ermesinden sonra gerçekleşen cayma beyanlarında çeki ödeyen banka, düzenleyene karşı sorumlu olur (Çelik, 2019: 443).

"Çekten cayma" tabirinin isabetli seçildiği söylenemez. Zira, keşidecinin çekten caymasından bahsedilirken, bununla kastedilen, keşidecinin muhataba karşı havaleden rücuudur; yoksa, lehtar veya cirantalara karşı cayma söz konusu değildir. Lehtarın ve cirantaların kendilerinden önce gelenlere (bu arada keşideciye) karşı hakları, çekten cayılmış olmasına rağmen, başvuru (müracaat) haklarına ilişkin hükümler çerçevesinde (TTK 808 vd.) saklı kalır (Öztaş, 2016: 310).

c. Çekin Ödemesinin İhtiyati Tedbir Kararı ile Durdurulması

Çekin rıza hilafına elden çıkması, çaldırılması veya kaybedilmesi gibi hallerde ve diğer gerekçelerle keşideci, lehtar veya hamil çekin ibrazının veya ibrazı halinde ödenmesinin durdurulması için mahkemeden ihtiyati tedbir kararı talep edecektir.

Mahkemece verilen bir ihtiyati tedbir kararı ile çekin ibrazı halinde ödemenin durdurulması bankanın yasal yükümlülüğünü de kapsayacak; buna karşılık, hesaptan ödemenin durdurulması, bankanın yasal yükümlülüğünü etkilemeyecektir (Reisoğlu, 2011: 270).

Belirtmek gerekir ki, çekin ödenmesini engelleyen kısıtlamalar –tedbir- bulunsa bile çekin süresi içinde ibrazı anında karşılığının bulunup bulunmadığının çekin arkasına yazılması çeşitli sakıncaları önleyecektir. Karşılık varsa tedbir kalkar kalkmaz, hamil bankadan alacağını tahsil edeceği gibi; çekin karşılığının olduğunun bilinmesi keşideci hakkında herhangi bir yasal işlem yapılmasını da engelleyecektir. Aksi takdirde tedbirin kalkması ile tam bir belirsizlik ortaya çıkacaktır. Buna karşılık çekin herhangi bir nedenle ödenmemesi halinde, - çekin karşılığının bulunduğu yazılsa bile- hamilin keşideciyi icra yoluyla takip etmesi mümkün olduğu gibi, kısıtlama nedeniyle sadece “işlem yapılmamıştır” ibaresi de çekin ödenmemiş olduğu anlamına gelecektir (Reisoğlu, 2011: 273).

d. Çek Çekilen Hesap Üzerinde Rehin veya Haciz Bulunması

Çek çekilen hesap üzerinde rehin veya haciz bulunması halinde, banka hesapta para bulunsa dahi çeki ödemeyecektir. Bu durumda, çekin arkasına banka tarafından “ çekin karşılığı vardır, ancak hesap üzerinde rehin/haciz/ihtiyati tedbir bulunduğundan ödeme yapılamamıştır” ibaresi yazılacaktır.

Yargıtay, “ hesaba haciz konulması, mahkemedен ödeme yasağı konulması ... gibi haller, bankanın ödemedен kaçınması için haklı sebep oluşturur” demiştir.

Çekle işleyen bir hesabın, hesap sahibi tarafından bir üçüncü kişi lehine veya hesabın bulunduğu banka lehine rehnedilmesi mümkün ve geçerlidir. Bu durumda bu hesaba çek çekilir ve hamil ödeme talebinde bulunursa, bir aynı hak olan rehin hakkı öncelik taşıyacağından ödeme yapılmayacak ve çek “ hesapta karşılık vardır, ancak üzerinde rehin hakkı bulunduğundan ödenmemiştir” kaydıyla hamile iade edilecektir. Çekin ödenmemesi sonucunu veren bu işlemden dolayı da sorumluluk kural olarak keşideciye ait olacaktır. Buna karşılık hesap esasen rehinli ise, çek karnesi vermemesi gereken bankanın, bu tutumu da Çek Yasasının 2. maddesine göre gerekli basiret ve itinayı göstermediği anlamı taşıyacağından, bankanın hamile karşı sorumlu olmasını gerektirebilecektir (Reisoğlu, 2011: 274).

Üzerine üçüncü kişiler tarafından hesap sahibinin borcu nedeniyle haciz (İİK md.89) kaydı konulan bir hesap için kuşkusuz banka çek defteri vermeyecektir. Ancak

haciz çek karnesi verilmesinden sonra konulması halinde bu haciz geçerli olacak ve çekin süresinde ibrazı üzerine örneğin “ Hesapta karşılık vardır, ancak hesap üzerinde haciz bulunduğundan ödenmemiştir” ; hesapta karşılık yoksa “Hesapta karşılık yoktur; ayrıca hesap üzerine haciz konulmuştur” kaydı konularak çek hamile iade edilecektir (Reisoğlu, 2011: 275).

e. Çekin Muhatap Bankanın Başka Şubesine Edilmesi Nedeniyle İmza Kontrolünün Yapılamaması

Çekin, muhatap bankanın hesabın işlediği şubesinden başka bir şubesine ibraz edilmesi sebebiyle, “imza kontrolünün yapılamaması” halinde, çekin geçerliliğinden şüpheye düşen bankanın ödemedi kaçınması mümkündür (Öztañ, 2016: 292).

Hamil çeki, çek hesabının bulunduğu banka şubesine ibraz ederek ödenmesini sağlayabilir. Ancak her defasında çek hesabının bulunduğu şubeye çekin ibrazı mümkün olmayabilir. Bu durumda, Çek Kanunu m. 3- (1)'in 2. cümlesi gündeme gelecektir;

“Ancak çek, hesabın bulunduğu şubeden başka bir şubeye ibraz edildiğinde, o şubece karşılığı sorulmak suretiyle ödenir.”

Böyle bir durumda her türlü imkanın kullanılmasına rağmen imza incelemesi yapılamıyor ise, çekin geçerliliğinden şüphe eden şubenin çeki ödememe hakkı bulunmaktadır.

357

f.Hesaptaki Para İçin Mahkemenin Tevdi Mahalli Tayin Edilmesi

Uygulamada, çekle işleyen hesaptaki paranın kime ait olduğunda ihtilaf çıkması halinde, mahkeme aynı bankayı veya başka bankayı tevdi mahalli olarak atayacak, o takdirde ödeme yapılamayacaktır (Reisoğlu, 2011: 276).

2. KARŞILIKSIZ ÇEKİN HUKUKİ SONUÇLARI

2.1. Müracaat Hakkı

Hamil, çeki süresinde muhataba ibraz edip, ödenmediğine dair gerekli şartları yerine getirdiği takdirde, cirantalara, düzenleyene ve diğer çek borçlularına karşı başvurma haklarını kullanabilir (TTK. m. 808).

Bu başvuru ile hamil, çekin ödenmemiş olan bedelini, ibraz gününden itibaren bu tutarın faizini, protestonun veya buna denk olan belirlemenin ve gönderilen ihbarnamelerin giderleri ile diğer giderleri ve çek bedelinin binde üçünü aşmamak üzere komisyon ücretini isteyebilir (TTK. m. 810).

Bir borcun ifası amacıyla keşide edilen çekin muhataba ibrazdan önce ödenip ödenmeyeceği belli değildir. Bu nedenle çekin öncelikle ödenmek üzere muhataba ibraz edilmesi zorunludur. İbraza rağmen çekin ödenmemesi ve bu anlamda karşılıksız kalması halinde ise kanun koyucu hamile (ve çek bedelini ödeyen keşideci dışındaki diğer müracaat borçlularına), çeki dayalı alacağın tahsili amacıyla kendisine karşı sorumlu olanlara başvurabilme hakkını tanımıştır. Temel ilişkiden bağımsız, tamamen kambiyo hukukuna dayalı bu talep hakkı, kanunda “müracaat hakkı” olarak isimlendirilmiştir (Kendigelen, 2007: 292).

Müracaat hakkının kullanılabilmesinin maddi şartı, alelade çeklerde, çekin süresinde ibraz edilmiş fakat kısmen ya da tamamen ödenmemiş olmasıdır.

Çeklerde poliçe ve bonodan farklı olarak asıl borçlu ve müracaat borçluları şeklinde bir ayırım yapılmamıştır. Hamil çekin ödenmemesi halinde düzenleyen, cirantalar ve avalistlere başvurabilir. Söz konusu kişiler “başvuru borçluları” olarak ifade edilebilir. Muhatap banka ise ödememeden dolayı hamile karşı müteselsilen borçlu olanlar gurubuna dahil değildir. Başvuru hakkı esas itibarıyla muhatabın ödememesi halinde doğar (Çelik, 2019: 444).

Mahsup çeklerinde ise durum farklıdır. Bu halde, TTK m. 806’ya göre, “Hesaba geçirilmek üzere düzenlenen bir çekin hamili, muhatabın iflas etmiş veya bir ilamla ispatlanmamış olsa bile ödemelerini tatil etmiş ya da aleyhine yapılan herhangi bir icra takibi semeresiz kalmışsa, çek bedelinin nakden ödenmesini muhataptan isteyebileceği gibi, ödememe hâlinde başvurma hakkını da kullanabilir.”

Hesaba geçirilmek üzere çekilen çeklerde ise, TTK m. 807’ye göre, “Hesaba geçirilmek üzere düzenlenen bir çekin hamili; muhatabın, çek bedelini kayıtsız ve şartsız bir alacak olarak hesaba geçirmekten kaçındığını veya ödeme yerindeki takas odasının, bu çekin, hamilin borçlarına mahsup edilmek kabiliyetini haiz olmadığını beyan etmiş bulunduğunu ispat ederse, başvurma haklarını kullanabilir.”

Müracaat hakkının kullanılabilmesi için, maddi şartların doğmuş bulunması yeterli değildir. Bu durumun, Türk Ticaret Kanunu’nun 720’nci maddesinde gösterilen şekillerden biriyle tevsiki gerekir. Bu noktada, poliçeden farklı hareket edildiği görülmektedir. Bilindiği gibi, poliçede, müracaat hakkının doğduğu, protesto varakası düzenlettirilerek tevsike çalışılır. Bu husus, başka herhangi bir vesika ile sağlanamaz (takas odasının beyanı hariç). Halbuki, çekte, hamilin, müracaat hakkını kullanabilmek hususunda başka imkanları da

vardır. Çekte, hamil, protesto düzenlemek yoluna gidebileceği gibi, protestoya muadil (eşit), diğer bazı tespit ve tevsik usûllerinden de yararlanabilir. Tercih, hamile aittir. Bunun tek istisnası, çekin ödenmek üzere ibrazının, ödeme yerinde muhatabın iş yerinin (şubesinin) bulunmaması veya ödemeyi yapacak bir yer (Domiziliat) gösterilmemiş olması yahut bu yerlerde ödemeyi yapacak bir yetkilinin hazır bulunmaması sebebiyle, akîm kalmasıdır.. Bu takdirde, durumun, ister istemez, bir protesto ile tevsiki gerekmektedir (Wandprotest, Windprotest); artık başka bir çare kalmamıştır (Özta, 2016: 306).

Uygulamada çekin protesto edilmesine pek rastlanmaz. Ancak, poliçeye ilişkin TTK. m. 715 ila 717, 719 ila 721. maddeleri çekin protestosunda da kıyasen uygulanır (TTK. m. 818/1).

Uygulamada genellikle rastlanan durum, çekin ödenmediğinin muhatap tarafından, ibraz günü de gösterilmek kaydıyla çekin üzerine yazılan ibraz beyanı ile tespit edilmesidir. Bu tespit, çekin üzerine ibraz tarihi de yazılarak banka yetkililerince imzalanmak suretiyle oluşturulacaktır.

Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre muhatabın çekin karşılıksız olduğuna dair beyanda bulunma zorunluluğu olmamasına rağmen, Çek Kanunu'nun 7'inci maddesiyle, muhatap banka, bu kaydı yazmaya mecbur tutulmuştur.

Çek Kanunu m. 7'ye göre;

(4) Kısmen veya tamamen karşılığı bulunmayan çekle ilgili olarak, talebe rağmen, karşılıksızdır işlemi yapmayan banka görevlisi, şikâyet üzerine bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(5) Karşılığı tahsil edilmek üzere bankaya ibraz edilen çekin karşılığının hesapta mevcut olmasına rağmen, hamile ödemede bulunmayan ya da bankanın kanunen ödemekle yükümlü olduğu miktarı hamile ödemeyen banka görevlisi, şikâyet üzerine bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Kısmen veya tamamen karşılığı bulunmayan çekle ilgili olarak, talebe rağmen, karşılıksızdır işlemi yapmayan banka görevlisi, şikâyet üzerine bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (5941 s. ÇK 7, IV). Yani; karşılıksızdır işlemi yapmayı çok sevmeyen ve bazen kırk dereden su getirerek işi yokuşa süren banka çalışanları, artık talep halinde; asla

“Benim yetkim yok. Sadece şube müdürü yetkili. O da burada değil” gibi bahaneler ileri süremeyeceklerdir (Can, 2015: 191).

2.2. Müracaat Hakkının Kaybı Halinde Yapılacaklar

Çekin ödenmemesi halinde hamilin, ilke olarak başvurma hakkına ilişkin özel hükümler uyarınca çek sorumlularına gitmeyi tercih edeceği şüphesizdir. Zira hamile tanınan bu başvurma hakkı, bir yandan içeriği ve sorumluların kapsamı itibarıyla (TK 808, 810, 783/3), öte yandan da kambiyo senedine dayalı alacağın takibi amacına yönelik öngörülen özel takip yolları (İİK 167 vd.) nedeniyle daha avantajlıdır (Ülgen vd., 2015: 283).

TK m.644’te düzenlenen “sebepsiz iktisap”, kambiyo senedinin zamanaşımına uğraması veya senede dayalı hakların muhafazası yani müracaat hakkının kullanılması için kanunen yapılması icap eden ibraz, protesto çekmek gibi işlemlerin ihmal edilmiş olması sebebiyle, kambiyo alacağı düşmüş bulunan hamilin zararına zenginleşen kambiyo borçluları nezdinde “sebepsiz” kalan tutara yönelik kambiyo hukukuna özgü bir taleptir. Hamil bu talebi –kambiyo alacağını ihmali ile yitirdiği halde, yani kendi kusuruna rağmen – ileri sürebilmek hakkını haizdir (Poray-Tekinalp, 2013: 268).

Çekin süresinde ibraz edilmemiş olması durumunda veya ibraz edildiği halde ödenmeme durumunun tespit edilmemiş olması halinde hamil tüm çek borçlularına karşı müracaat hakkını kaybedecektir. Ya da, müracaat hakkını kaybetmemiş olsa dahi bu hakkın zamanaşımına uğramış olması halinde takip edilecek hukuki yolların belirlenmesi gerekir.

Bunların başında, TTK 732/1’e göre açılacak sebepsiz zenginleşme davası gelmektedir. Bu maddeye göre; “Zamanaşımı sebebiyle veya poliçeden doğan hakların korunması için gerekli olan işlemlerin yapılmasının ihmal edilmiş olması dolayısıyla, düzenleyenin veya kabul edenin poliçeden doğan yükümlülükleri düşmüş bile olsa, bunlar poliçenin hamiline karşı, onun zararına zenginleşmiş olabilecekleri kadar borçlu kalırlar.”

Hamilin bu olasılıkta başvuracağı yollardan ilki, TK 818/1-(m)’nin yaptığı yollama uyarınca çekler hakkında da uygulama alanı bulacak olan TK 732 hükmüne dayalı sebepsiz zenginleşme davasıdır. Kambiyo hukukuna özgü olan bu dava, başvurma hakkının kaybı ya da zamanaşımına uğramasının neden olduğu ve çekin asıl borçlusu, yani düzenleyen, hamilin zararına gerçekleşen “zenginleşme”yi giderme amacı ile öngörülmüştür. Bu

davanın, BK 77 vd. hükümlerine dayalı sebepsiz zenginleşme davasından tamamen farklı, kambiyo hukukuna dayalı özel bir dava olduğu tartışmasızca kabul edilmektedir (Ülgen vd., 2015: 284).

Hamilin, TTK 732/4'teki "Zamanaşımı süresi, poliçenin zamanaşımına uğradığı tarihi takip eden tarihten itibaren bir yıldır; ispat yükü, sebepsiz zenginleşmediğini iddia edene aittir." Bu hüküm karşısında, eğer hamil başvuru süresini geçirmişse, uğradığı zararın tazmini amacıyla sebepsiz zenginleşme davasından yararlanabileceği gibi, kambiyo senedinin düzenlenmesine neden olan temel ilişkiye de dayanabilir.

Gerçekten bir borç için kambiyo taahhüdünde bulunulmasının 'yenileme' olarak nitelendirilmemesi (BK 133/2), kambiyo senedinin ilke olarak ifa yerine değil, ifa uğruna verildiğinin kabul edilmesi nedeniyle, temel borç ilişkisinden doğan talep hakkı da sona ermeyecek, varlığını sürdürmeye devam edecektir. Bu durumda kambiyo senedine dayalı talep hakkını ileri sürme imkanını kaybeden hamilin, temel ilişkiden kaynaklanan talep hakkından yararlanmak isteyeceği şüphesizdir (Ülgen vd., 2015: 285).

Ayrıca, poliçede karşılığın devrine ilişkin TTK m. 733 hükmü, TK m. 818/1 (n)'nin yaptığı yollama nedeniyle çek hakkında da uygulama alanı bulmaktadır. TTK. 733'e göre; "Düzenleyen hakkında iflasın açılmasıyla beraber, poliçe karşılığının veya düzenleyenin muhatap hesabına alacak olarak geçirdiği diğer paraların geri verilmesi hususunda düzenleyenin muhataba karşı poliçe ilişkisinden başka bir hukuki ilişkiden kaynaklanan istem hakkı poliçe hamiline geçmiş olur."

3. ÇEKİN KARŞILIKSIZ ÇIKMASININ SONUÇLARI

3.1. Müracaat Borçlularının Hukuki Sorumluluğu

Çekin ödenmemesi nedeniyle müracaat hakkının doğduğu durumlarda, tüm müracaat borçluları TK 818/1-k maddesi gereğince kendilerine başvuran hamile karşı müteselsilen sorumludurlar.

Bilindiği üzere, TK 730/I-b.3'ün (6102 s. TK. m. 818) TK 591'e (6102 s. TK m.679) yaptığı yollama nedeniyle, keşideci tarafından çek üzerine, ödenmemesinden sorumlu olmayacağına ilişkin bir kaydın konulması mümkün değildir. Öte yandan ilke olarak emre yazılı bir çeki temlik cirosu ile devreden kişi de, bu cironun teminat fonksiyonu uyarınca

kendisinden sonra gelenlere karşı çekin ödenmemesinden dolayı sorumlu tutulmuştur. Aynı durum, hamiline yazılı bir çeki ciro eden açısından da söz konusudur. Nihayet çekte aval veren de, tıpkı lehine aval verdiği kişi gibi, ancak ondan bağımsız olarak sorumluluk üstlenmiştir. Buna karşılık ciro zincirinde yer alan imzası çizilen kişiye karşı ise, artık çizilmiş ciro yazılmamış hükmünde olacağından (TK m. 702 - 6102 s. TK m. 790) müracaat hakkının kullanılması söz konusu olmayacaktır (Kendigelen, 2007: 293).

Poliçenin kabul edilmemesinden veya ödenmemesinden sorumlu olmayacağını poliçe üzerine yazarak, cirantanın senetten sorumluluğunu bertaraf etmesi mümkündür (Angstklausel, korku kaydı). Ciranta “bila teminat” , “bila mesuliyet” vs gibi kayıtları poliçeye dercetmek suretiyle, diğer imza sahiplerinin sorumluluklarına dokunmaksızın kendi mesuliyetini ortadan kaldırabilir; başka bir deyişle, böyle kayıtların varlığı halinde, sonraki cirantaların ve hamilin kendisine müracaat hakkı kalmaz. Cironun kayıtsız ve şartsız olması ilkesinin (TTK 594- 6102 s. TK. 682) bir istisnası olarak, poliçenin cirosuna ilave edilen bu kayıtlar, cironun sadece temlik ve teşhis cirosu taşımasına yol açmaktadır (Öztañ, 1997: 607).

Müracaat borçlularının hukuki sorumluluğu TK 725 ve 726. maddelerinde düzenlenmiştir. Ancak, madde başlıklarından da anlaşılacağı üzere “hamilin hakkı” ve “ödeyen kişinin hakkı” şeklinde iki ana başlık halinde incelenmesi gerekmektedir.

Hamilin hakkı ile ilgili olarak TK 725. maddesindeki düzenlemeye göre;

m. 725- (1) Hamil başvurma yoluyla;

a) Poliçenin kabul edilmemiş veya ödenmemiş olan bedelini ve şart kılınmışsa işlemiş faizi,

b) Vadenin gelmesinden itibaren işleyecek faizi,

c) Protestonun ve hamil tarafından tebliğ olunan ihbarların giderleriyle diğer giderleri ve

d) Poliçe bedelinin binde üçünü aşmamak üzere komisyon ücretini,

isteyebilir.

(2) Başvurma hakkı vadenin gelmesinden önce kullanılırsa, poliçe bedelinden bir iskonto yapılır. Bu iskonto başvurma tarihinde hamilin yerleşim yerinde geçerli olan resmî iskonto oranına göre hesap edilir.

Müracaat hakkını kullanan son hamil, yukarıdaki maddede belirtilen rakamların toplamını talep edebilecektir. Ancak son hamil, senedin kabul olunmaması sebebiyle protesto düzenletmiş ve vadenin gelmesini beklemeksizin müracaat borçlularına başvurmuşsa, poliçe bedelinden bir iskonto yapılacaktır. Bu iskonto da, başvurma tarihinde hamilin yerleşim yerinde geçerli olan resmi iskonto oranına göre hesaplanacaktır.

725'nci maddede, hamilin müracaat hakkının kapsamına girecek olan hususlar sayılırken, bu sayma, istenebilecek şeyleri misal kabilinden göstermek için değil, tahdidi (sınırlayıcı, numerus clausus) olarak yapılmıştır. Bu bakımdan, hamilin yukarıda saydığımız hususlarla karşılanmayan bir zararı varsa, bunu ancak asıl borç münasebetine dayanarak talep edebilir (Öztan, 2006: 154).

TK 726. maddede ise, ödeyen müracaat borçlusunun müracaat hakkının kapsamı düzenlenmiştir.

2. Ödeyen kişinin hakkı

MADDE 726- (1) Poliçe bedelini ödemiş olan kişi kendisinden önce gelen borçlulardan;

- a) Ödemiş olduğu tutarın tamamını,
- b) Ödeme tarihinden itibaren bu tutarın faizini,
- c) Yaptığı giderleri ve
- d) Poliçe bedelinin binde ikisini aşmamak üzere komisyon ücretini, isteyebilir.

Poliçeden dolayı taahhüt altına girmiş olup da, poliçeyi ödemiş bulunan herkes, 724'üncü maddenin 1'inci, 2'inci ve 4'üncü fıkralarıyla, son hamile tanınan haklardan istifade eder. Şüphesiz, ödeyen başvuru (müracaat) borçlusunun, ancak kendisinden öncekilere başvurabileceği esası yine caridir. Kendisinden sonra gelenlere müracaat edememesinin sebebi, aslında bu şahıslara karşı sorumlu olmasındandır (dolo facit qui petit quod rediturus) (Öztan, 2006: 151).

Müracaat borçlusu, yapacağı ödemeye karşılık poliçenin, protesto belgesinin ve ayrıca bir makbuzun kendisine verilmesini isteme hakkına sahiptir (TK 727).

Çekin ödenmemesinden birinci sırada sorumlu bulunan keşideci, müracaat hakkı kapsamında çeki ödediği takdirde artık başkaca kimseye müracaat edemeyecektir. Bu

halde keşideci tarafından çekin ödenmesi halinde, çekin muhatap tarafından ödenmiş olması durumu gibi, kambiyo ilişkisi artık tüm kambiyo borçluları için sona erecektir.

3.2. Keşidecinin İdari Yaptırım Sorumluluğu

Çek Kanunu'nda sadece çeki düzenleyen açısından yaptırım sorumluluğuna ilişkin hükümlere yer verilmemiş, ayrıca bu kanuna aykırı davranışlar halinde gerek çeki düzenleyen kişi gerekse muhatap banka çalışanları ile ilgili de düzenlemelere yer verilmiştir.

2012 yılında Çek Kanunu'nda yapılan değişiklikle karşılıksız çek keşide etmek artık suç olmaktan çıkarılmıştır.

Ancak, karşılıksız çek keşide edilmesi halinde Çek Kanunu'nda sadece "çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı" şeklinde bir idari yaptırım getirilmiştir.

Yapılan bu yeni düzenlemede kanunların ayrıca suç saydığı haller açıkça saklı tutulduğundan, örneğin belgede sahtecilik veya dolandırıcılığa ilişkin genel hükümlerin de (TCK 204-211, 157-159), karşılıksız çek düzenlenmesine yönelik idari yaptırım ile birlikte uygulama alanı bulması mümkündür (ÇekK 5/1-c.2). Bu bağlamda karşılıksız çek düzenlemenin, 1929 tarihli TBMM'nin yorum kararında kabul edildiği gibi, şartları bulunduğu takdirde ayrıca dolandırıcılık suçu kapsamında değerlendirilebileceği şüphesizdir (Ülgen vd., 2015: 287).

Çek Kanunu m. 5- (1) (Değişik: 15/7/2016-6728/63 md.) ;

Üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihine göre kanuni ibraz süresi içinde ibrazında, çekle ilgili olarak "karşılıksızdır" işlemi yapılmasına sebebiyet veren kişi hakkında, hamilin şikâyeti üzerine, her bir çekle ilgili olarak, binbeşyüz güne kadar adli para cezasına hükmolunur. Ancak, hükmedilecek adli para cezası; çek bedelinin karşılıksız kalan miktarı, az olamaz. Mahkeme ayrıca, çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağına; bu yasağın bulunması hâlinde, çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağının devamına hükmeder. Yargılama sırasında da resen mahkeme tarafından koruma tedbiri olarak çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağına karar verilir. Çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı, çek hesabı sahibi gerçek veya tüzel kişi, bu tüzel kişi adına çek keşide edenler ve karşılıksız çekin bir sermaye şirketi adına düzenlenmesi durumunda ayrıca yönetim organı ile ticaret siciline tescil edilen şirket yetkilileri hakkında uygulanır. Koruma tedbiri olarak verilen çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararlarına karşı yapılan itirazlar bakımından 9/6/1932 tarihli ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununun 353

üncü maddesinin birinci fıkrası hükmü uygulanır. Bu suçtan dolayı açılan davalar icra mahkemesinde görülür ve İcra ve İflas Kanununun 347, 349, 350, 351, 352 ve 353 üncü maddelerinde düzenlenen yargılama usulüne ilişkin hükümler uygulanır. Bu davalar çekin tahsil için bankaya ibraz edildiği veya çek hesabının açıldığı banka şubesinin bulunduğu yer ya da hesap sahibinin yahut şikâyetçinin yerleşim yeri mahkemesinde görülür.

15 Temmuz 2016 tarihinde yapılan değişiklikle, üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihine göre kanuni ibraz süresi içinde ibrazında, çekle ilgili olarak “karşılıksızdır” işlemi yapılmasına sebebiyet veren kişi hakkında, hamilin şikâyeti üzerine, her bir çekle ilgili olarak, binbeşyüz güne kadar adli para cezasına ayrıca çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağına karar verileceği düzenlenmiştir.

Burada yasaklama kararını talep yetkisi hamile ait olup “karşılıksızdır” işleminin yapılmasına neden olan çek hesabı sahibi hakkında yasaklama kararı verilebilmesi için hamilin talepte bulunması zorunluluğu vardır.

(2) (Mülga: 31/1/2012-6273/3 md.; Yeniden düzenleme: 15/7/2016-6728/63 md.) Birinci fıkra hükmüne göre çek karşılığını ilgili banka hesabında bulundurmakla yükümlü olan kişi, çek hesabı sahibidir. Çek hesabı sahibinin tüzel kişi olması hâlinde, bu tüzel kişinin mali işlerini yürütmekle görevlendirilen yönetim organının üyesi, böyle bir belirleme yapılmamışsa yönetim organını oluşturan gerçek kişi veya kişiler, çek karşılığını ilgili banka hesabında bulundurmakla yükümlüdür. Birinci fıkra uyarınca hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilenler, yasaklılıkları süresince sermaye şirketlerinin yönetim organlarında görev alamazlar. Ancak, hakkında yasaklama kararı verilenlerin mevcut organ üyelikleri görev sürelerinin sonuna kadar devam eder.

15.07.2016 tarihinde yapılan değişiklik ile çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağına ilişkin olarak, Çek Kanunu'nun m. 3/6, 15/7/2016 tarihli ve 6728 sayılı Kanunun 62 nci maddesi ile bu fıkroda yer alan “Cumhuriyet Başsavcılığına talepte” ibaresi “icra mahkemesine şikâyette” şeklinde değiştirilmiş olup 6728 sayılı Kanunun 76 ncı maddesiyle bu düzenlemenin 31/12/2017 tarihinde yürürlüğe gireceği hüküm altına alınmıştır.

Madde bu haliyle;

(6) Muhatap bankanın üçüncü fıkraya göre ödemekle yükümlü olduğu tutar dahil kısmî ödeme hâlinde, çekin ön ve arka yüzünün onaylı fotokopisi ücretsiz olarak hamile verilir. Çek hamili, bu fotokopiyle müracaat borçlularına veya kambiyo senetleri hakkındaki takip usullerine başvurabileceği gibi, icra mahkemesine şikâyette bulunurken dilekçesine bu fotokopiyi ekleyebilir ve bunu icra daireleri ile mahkemelerde ispat aracı olarak kullanabilir. Mahkeme veya icra dairesinin istemi hâlinde çekin aslı bu mercilere gönderilir, şeklini almıştır.

Kanunun GEÇİCİ MADDE 3 – (Ek: 31/1/2012-6273/6 md.) ile;

(7) Bu Kanun hükümlerine göre suç karşılığı uygulanan yaptırım, idarî yaptırımı dönüştürülen fiiller nedeniyle,

a) Soruşturma evresinde bulunan dosyalar hakkında Cumhuriyet başsavcılığınca,

b) Kovuşturma evresinde bulunan dosyalar hakkında mahkemece,

idarî yaptırım kararı verilir.

Ayrıca, çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağına ilişkin olarak bu yasaklara uymayanlar hakkında ÇekK. 7'nci maddesinde düzenleme getirilmiştir;

Diğer Ceza Hükümleri

Madde 7:

(6) Hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilmiş olan kişi, buna rağmen çek düzenlerse, fiil daha ağır cezayı gerektiren başka bir suç oluşturmadığı takdirde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(7) Hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilmiş olan kişi adına çek hesabı açan banka görevlisi, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

3.3. Muhatap Bankaca Yapılacak İşlemler

Ödenmek üzere muhatap bankaya ibraz edilen çek, herhangi bir nedenle ödenmediği takdirde, muhatap banka, üzerine “ödenmemiştir” kaydını koyarak çeki hamiline iade eder (TK 808).

Ayrıca, Çek Kanunu m. 3 - (4), karşılıksızlık haline özel düzenleme getirmiştir;

Hamilin talepte bulunması hâlinde, karşılıksızdır işlemi; çekin arka yüzüne tahsil için bankaya ibraz edildiği tarih, hesap durumu, bankanın yükümlülüğü çerçevesinde ödediği miktar ve ibraz eden gerçek kişinin adı ve soyadı yazılmak, bu kişinin tüzel kişi adına bedeli tahsil etmesi hâlinde bu husus belirtilmek ve bu kişi ile birlikte banka yetkilisi tarafından imzalanmak suretiyle yapılır. Banka tarafından ödenen miktar düşüldükten sonra karşılıksız kalan tutar açıkça belirtilir. Hamilin imzalamaktan kaçınması hâlinde, karşılıksızdır işlemi yapılmaz.

Çekin karşılıksız çıkması halinde, Çek Kanunu ile, bir dizi işlemin yapılması öngörülmüştür. Karşılıksızlığın anlaşıldığı andan itibaren, tabiri caizse, zincirleme reaksiyon halinde bazı işlemlerin yapılmasına başlanmakta; bu durum, olumlu bir gelişme sağlanamadığı ve hamilin Kanun'da öngörülen şekilde tatmini mümkün olmadığı takdirde, karşılıksız çeki ilişkin müeyyidenin uygulanmasına kadar uzamaktadır (Öztaş, 2009: 299).

Çek Kanunu, m. 5 - (5, 6, 7), çekin karşılıksız çıkması üzerine yapılacak işlemleri belirlemiştir.

(5) Çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı ile ilgili olarak, herhangi bir adres değişikliği bildiriminde bulunulmadığı sürece ilgilinin çek hesabı açtırırken bildirdiği adrese 11/2/1959 tarihli ve 7201 sayılı Tebligat Kanununun 35 inci maddesine göre derhal tebligat çıkarılır. Adresin bankaya yanlış bildirilmesi veya fiilen terkedilmiş olması hâlinde de, tebligat yapılmış sayılır.

(6) Hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilmiş olan kişi, elindeki bütün çek yapraklarını ait olduğu bankalara iade etmekle yükümlüdür. Bu kişi adına yeni bir çek hesabı açılmaz.

(7) Hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilmiş olan kişi, kararın kendisine tebliğ edildiği tarihten itibaren on gün içinde, düzenlemiş bulunduğu ve henüz karşılığı tahsil edilmemiş olan çekleri, düzenleme tarihlerini, miktarlarını ve varsa lehtarlarını da göstermek suretiyle, muhatap bankaya liste hâlinde vermekle yükümlüdür.

Ayrıca, hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilen kişiler adına yeni bir çek hesabı açılmasını önlemek için bankalara bilgi vermek amacıyla ÇK m. 5/8'de de düzenleme yapılmıştır. Buna göre;

(8) (Değişik: 15/7/2016-6728/63 md.) Çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararına ilişkin bilgiler, güvenli elektronik imza ile imzalandıktan sonra, Adalet Bakanlığı

Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi (UYAP) aracılığıyla MERSİS ile Risk Merkezine elektronik ortamda bildirilir. Hakkında çek hesabı açma yasağı kararı verilen kişiler, Risk Merkezi tarafından bankalara bildirilir. Bu bildirimler ile bankalara yapılacak duyurulara ilişkin esas ve usuller, Adalet Bakanlığının uygun görüşü alınarak Risk Merkezi tarafından belirlenir.

4. KARŞILIKSIZ ÇEK İLE İLGİLİ YAPILACAK İŞLEMLER

Türk hukukunda da, birçok ülkede olduğu gibi, karşılıksız çek düzenlenmesi halinde bazı müeyyidelerin uygulanması söz konusudur. Bu müeyyideler, hukuki ve idari olmak üzere iki şekilde öngörülmüştür. İdari müeyyideler Çek Kanunu'nda, hukuki müeyyideler ise Ticaret Kanunu'nda yer almaktadır. Ancak, karşılıksız çek düzenlemek dolandırıcılık suçunu da oluşturabileceğinden, şartları oluşmuşsa (TCK. m. 157), Türk Ceza Kanunu'nun söz konusu suça ilişkin yaptırımını da uygulanabilecektir.

4.1. Çek Kanunu Uyarınca Yapılacak İşlemler

Çek Kanunu'nun 5. maddesinde karşılıksız çek ile ilgili yapılması gereken birtakım işlemlerden söz edilmiştir. Buna göre;

(5) Çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı ile ilgili olarak, herhangi bir adres değişikliği bildiriminde bulunulmadığı sürece ilgilinin çek hesabı açtırırken bildirdiği adrese 11/2/1959 tarihli ve 7201 sayılı Tebligat Kanununun 35 inci maddesine göre derhal tebligat çıkarılır. Adresin bankaya yanlış bildirilmesi veya fiilen terkedilmiş olması hâlinde de, tebligat yapılmış sayılır.

(7) Hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilmiş olan kişi, kararın kendisine tebliğ edildiği tarihten itibaren on gün içinde, düzenlemiş bulunduğu ve henüz karşılığı tahsil edilmemiş olan çekleri, düzenleme tarihlerini, miktarlarını ve varsa lehtarlarını da göstermek suretiyle, muhatap bankaya liste hâlinde vermekle yükümlüdür.

Ancak, 5. Fıkrafta “çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı ile ilgili” tebligattan söz edilmiş, fakat bu tebligatın kim tarafından çıkarılacağı belirtilmemiştir. Oysa ki, eÇekK. m. 7'de “Yeterli karşılığı bulunmadığı için çeki kısmen veya tamamen ödemeyen muhatap banka, hesap sahibine kendisine ait bütün çek defterlerini aldığı bankalara geri vermesini, 8'inci maddede öngörülen sürenin bitiminden itibaren on gün içinde iadeli taahhütlü mektupla bildirir” şeklindeki düzenleme ile, çek yapraklarının iadesini bankanın isteyeceğini düzenlemişti. Çek Kanunu'nun 5. maddesinde getirilen düzenleme sadece “çek

düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı” ile ilgili olup, öncelikle bu yasak ile ilgili kararın alınması sonrasındaki bir aşamayı ifade etmektedir.

Çek Kanunu’nun 7. maddesinin başlığı “Diğer ceza hükümleri” olup, Çek Kanunu uyarınca gerek karşılıksız çek keşide eden kişi, gerek muhatap banka çalışanları gerekse bu kanuna aykırı hareket edenlere uygulanacak cezaları düzenlemiştir.

MADDE 7 - (1) Tacirin ticarî işletmesiyle ilgili iş ve işlemlerinde, tacir olmayan kişinin çek defterini kullanarak çek düzenleyen ve düzenleten kişi altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Tacir olmayan kişiye tacir kişiye verilmesi gereken çek defteri veren banka görevlisi hakkında elli günden yüzelli güne kadar adlî para cezasına hükmolunur.

(3) 2 nci maddenin üçüncü fıkrasındaki yükümlülüğe aykırı olarak bankaya gerçek dışı beyanda bulunan kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Beyanname almadan veya beyannameye rağmen, hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunan kişiye veya bu kişinin yönetim organında görev yaptığı veya temsilcisi ya da imza yetkilisi olduğu tüzel kişiye çek defteri veren banka görevlileri elli günden yüzelli güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır.

(4) Kısmen veya tamamen karşılığı bulunmayan çekle ilgili olarak, talebe rağmen, karşılıksızdır işlemi yapmayan banka görevlisi, şikâyet üzerine bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(5) Karşılığı tahsil edilmek üzere bankaya ibraz edilen çekin karşılığının hesapta mevcut olmasına rağmen, hamile ödemede bulunmayan ya da bankanın kanunen ödemekle yükümlü olduğu miktarı hamile ödemeyen banka görevlisi, şikâyet üzerine bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(6) Hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilmiş olan kişi, buna rağmen çek düzenlerse, fiil daha ağır cezayı gerektiren başka bir suç oluşturmadığı takdirde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(7) Hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilmiş olan kişi adına çek hesabı açan banka görevlisi, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(8) Çek defteri basmaya veya bastırmaya kanunen yetkili kılınanlar dışında çek defteri basanlar ve bastıranlar iki yıldan beş yıla kadar hapis ve binbeşyüz güne kadar adli para cezasıyla cezalandırılır.

(9) Hamiline çek defteri yaprağını kullanmadan hamiline çek düzenleyen kişi, bu aykırılığı içeren her bir çekle ilgili olarak, Cumhuriyet savcısı tarafından üçyüz Türk Lirasından üçbin Türk Lirasına kadar idarî para cezası ile cezalandırılır. ⁽¹⁾

(10) 2 nci maddenin, sağlanması ve saklanması gereken bilgi ve belgelere ilişkin hükmüne aykırı hareket edilmesi veya çekin karşılıksız çıkması dolayısıyla hamili tarafından talep edilmesi üzerine düzenleyicinin banka kayıtlarındaki adreslerinin kendisine verilmemesi hâlinde, ilgili bankaya Cumhuriyet savcısı tarafından beşyüz Türk Lirasından beşbin Türk Lirasına kadar idarî para cezası verilir.

4.2. Türk Ticaret Kanunu Uyarınca Yapılacak İşlemler

Çekin karşılıksız çıkması, Ticaret Kanunu açısından da bazı sonuçlar yaratır. Ticaret Kanunu, hamil lehine, müracaat hakkı dışında kalan özel bir müeyyide düzenlemiştir.

TTK. m. 783/3;

(3) Muhatap nezdinde karşılığı kısmen veya tamamen bulunmayan bir çek düzenleyen kişi, çekin karşılıksız kalan bedelinin yüzde onunu ödemekle yükümlü olduktan başka, hamilin bu yüzden uğradığı zararı da tazmin eder.

Tanzim edip verdiği çekin karşılıksız çıkması halinde, senedi düzenleyenin (keşidecinin), çek meblağının, duruma göre tamamının, duruma göre eksik kalan kısmının %10'u oranında tazminat ödemesi hususu, hamilin uğradığı zararın tamamen dışındadır; temerrütle de bir ilgisi yoktur. Bu tazminat, bir nev'i "medeni ceza"dır; bu sebeple de, ödenmesi için, hamilin zarar görmüş olması ve keşidecinin kusuru aranmayacaktır. Hamil, varsa, zararını ayrıca talep eder (Öztan, 2006: 302).

Çek m. 8'de, düzeltme hakkının kullanılması halinde çek bedelinin %10'u oranında tazminat ödenmesi hükme bağlanmışken, düzeltme hakkının kullanılması halinde TK 783.cü madde ile getirilen tazminatın ödenmesine artık gerek kalmamaktaydı. Ancak, Çek Kanunu'nda 17.7.2016 tarihinde yapılan değişiklikle artık 3167 sayılı yasa yürürlükten kaldırıldığından, düzeltme hakkı ile ilgili madde de artık mülga hale gelmiştir.

İbraz ettiği çekin karşılıksız çıkması halinde,hamilin, müracaat borçluları grubunda yer alan herhangi bir borçludan, Türk Ticaret Kanunu'nun 810'uncu maddesinde gösterilen ilavelerle birlikte isteyebileceği senet bedelini, icra yoluyla takip ve tahsil etmesi mümkündür. Keza, hamilin, keşidecinin talepte bulunduğu veya keşideci aleyhine icraî takibat yaptırdığı durumlarda da, bu meblağa 783'ncü maddenin 3'ncü fıkrasındaki ilavenin de yapılmasını istemeye hakkı vardır (Öztan, 2006: 303).

5. SONUÇ

Karşılıksız çek keşidesi ile ilgili 6102 s. Türk Ticaret Kanunu'nda ve 5941 s. Çek Kanunu'nda yapılan düzenlemeler ticari hayatın ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak bir durum arz etmektedir.Kanun değişiklikleri ve torba yasa tabir edilen kanunlarla sık sık yapılan ekleme ve değişikliklerle yeni getirilen düzenlemelerin uygulanması pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. 3167 sayılı "Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun" yürürlükten kaldırıldıktan sonra, ticari hayatın güvenliğini sağlayan birçok uygulama son bulmuş, özellikle karşılıksız çek keşide edene verilen hürriyeti bağlayıcı cezalar yürürlükten kaldırılmıştır. Bu yolla artık, karşılıksız çek keşide edilmesinin bir yaptırımı olan hürriyeti bağlayıcı cezalar yürürlükten kaldırıldığından, ticari hayatın güvenliğini ve alacaklıyı değil tamamen borçluyu kollayan, borçlu lehine bir boşluk doğmuştur.

Son olarak 15.07.2016 tarihinde yürürlüğe giren 6728 Sayılı Kanun ile 5941 s. Kanunun bazı maddelerinde değişiklikler yapılmış, uygulama biraz daha karmaşık hale getirilmiş, yeni baştan birtakım uygulama boşlukları doğmuştur.Ancak, son değişikliklerle her ne kadar birtakım cezaların getirilmesi sevindirici olsa da, çekin kullanım amacına yönelik olarak ticari hayatın güvenliğini sağlamaya yönelik bu cezaların caydırıcılığı konusu tartışmalıdır.Ne yazık ki, günden güne artan karşılıksız çeklerle ilgili ticari hayatın güvenliğini sağlamaya yönelik olarak getirilen adli para cezası ve hapis cezası bu güvenliği sağlamaktan uzak olup, kanundaki belirsizliklerin zaman içerisinde yeni düzenlemelere ihtiyaç göstermesi kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

- Bilgili, F. ve Demirkapı, E. (2016). "Kıymetli Evrak Hukuku", Bursa.
- Bozer, A. ve Göle, C. (2016). "Kıymetli Evrak Hukuku", Ankara.
- Can, M. (2015). "Kıymetli Evrak Hukuku", Ankara.
- Çelik, A. (2019). "Ticaret Hukuku", Güncellenmiş 9. Baskı, Ankara.
- Eriş, G. (2004). "Uygulamada Çek Hukuku", Ankara.
- Kaçak, N. (2008). "Tüm Yönleriyle Bono-Poliçe-Çek", Ankara.
- Kendigelen, A. (2007). "Çek Hukuku", İstanbul.
- Kendigelen, A. vd. (2016). "Kıymetli Evrak Hukuku", İstanbul.
- Öztan, F. (2016). "Kıymetli Evrak Hukuku", Güncelleştirilmiş 20. Bası, Ankara.
- Öztan, F. (2009). "Kıymetli Evrak Hukuku", Güncelleştirilmiş 16. Bası, Ankara.
- Öztan, F. (1997). "Kıymetli Evrak Hukuku", Ankara.
- Poroy, T. (2013). "Kıymetli Evrak Hukuku Esasları", 5941 S. Çek Kanunu'nun Yorumu İle İstanbul.
- Reisoğlu, S. (2011). "Çek Hukuku", Ankara.